

Erdőbénye históriája

E hősköltemény valóságos histórián alapul. A történet lényege, hogy Erdőbénye Felhegyen lévő legelőjét századokon keresztül a baskóiak is használták közös egyezség alapján. Ez az egyezség a 19. század elejére úgy látszik feledésbe merült, mert a baskóiak az egykori bényei tulajdont már magukénak tekintették. Erdőbénye előljárósága vissza akarta állítani az eredeti tulajdonjogot, hiteles tanúkkal igazoltatta a Felhegyhez való erdőbényei jussot, s kitiltották a baskóiakat a legelőről. A baskóiak nem késlekedtek a válasszal, a Felhegyen legelő erdőbényei gulyából 9 marhát elhajtottak, ezekből 3 tinót levágtak és a húst kimérték maguk között. Erdőbénye előljárósága a baskóiak példás megtüntetéséről határozott. 1818. május 23.-án összegyűjtöttek kb. 350 embert, s mindenféle eszközökkel felfegyverkezve a baskóiak megfenyítésére indultak.

Az iratokból az is kiderül, hogy a bényeiek is már többször elhajtották a baskóiak marháit, s azokat kiváltatták velük. A baskóiakat többször megalázták, elvették ruhájukat, szerszámaikat, vagy megverték őket, ha a legelőn találkoztak. Sokéves harag gyűlt hát fel az emberekben mindkét részről.

A baski veszedelem – részlet

„Ezer-nyolcszáz-nyolcva város nevezetet
Kapott Erdő Bénye, és vásárt hirdetett
Amely az itt lakó némelyik nemzetet
Főképpen azt, amely nem Bényén született,
A rút kevélységbe szívét bémerítés,
A nagyravágyásnak tüze melegítés,
Szívét a várostól mind kiüresítés,
Rossz feltételében meg is keményíté.
Főként kitetszett ez akkor különösen,
Amidőn Baskóra mentek nagy dühösen,
Nyakra-főre akik menten nagy dölyfösen,
A gyalázatba beestek örökösen.
De talán illő lesz egy-két szót szólani,
E példás esetnek okát megmondani,
E dolgot bőven megvilágosítani,
A későbbi népnak tükörül tartani.
Volt Erdő Bényének egy szabad erdeje,
Amelyben volt mindég legelő mezeje,
Mikor ideje volt, makkolásnak helye,
De meghatározva nincs az esztendeje.
Maglehet ezelőtt hogy száz esztendővel
Bírhattak a bírák olyan szamar fővel,
Kik nem gondoltak a következővel,
Nem végeztek semmi törvényhez értővel.
Hanem csak a magok tyúk eszén mentek el,
Végeztek a baski orosz emberekkel,
A falu meszelyét sebes lépésekkel
Hordták, s iszogattak nagy veszedelmekkel.
Mert féltvén a fent írt szabad erdejeket,
Ebben szép legelő kies mezejeket,

Ehhez alkalmas itató helyeket
A földes úr hogy majd elveszi ezeket.

Ez iránt tehát ily bölcs rendelést tettek,
Hogy a Felhegyből just Baskónak engedtek,
Melyben ők is szintúgy néha legeltettek,
Egyébféle hasznát ők is gyakran vettek.

Ily fundamentumon hát építtenek
Várat p magoknak, melyet úgy hittének,
Földesúri just így, hogy kirekesztenek,
Ha a hegy közös lesz, így vélekedtenek.

Ilyen hasznát vették az okosságoknak,
A bor felett való tanácskozásoknak,
Ilyen kárt okoztak eképpen magoknak,
Amint következett bús maradékoknak.

De a későbbi nép eszmélyén végtére
Erről gondolkozván jöve az eszére,
Hogy ez törvénytelen minden reá téve,
És hogy Bényének van nagy rövidségére.

Erről okosabban tehát tanácskoztak,
Sok törvényhez értő embert tudakoztak,
Tanúk által mindent szép napfényre hoztak,
Ezen közönséges jóért fáradoztak.

Hogy Baskónak nem volt a Felhegy határa,
Sok öreg tanúkat eskettettek arra,
A határt mondták a Kőkút folyására,
Némelyek afelett lévő Bogátkára.

A Kőkút felett is vezettek egy kőre,
Amely mutatott a Bogátka tetőre,
..... Ott egy határt jelentőre,

..... El sikkadt már onnan későre.

.....szerint hát kivilágosították
Hogy nincs hozzá jussok megbizonyították,

A baskiakat ettől eltiltották,

A fáért őket megzálogosították.

Vagy, ha legelőre hajtják marhájakat

A Felhegybe, onnét behajtják azokat,

Elszedték gyakorta tőlök gubájokat,

Eképpen őrzötték örökös jussokat.

Készek is voltak hát ezért perbe szállni,

Sőt a vármegyén is ezért urgeálni,

Jussok megnyerését eképpen instálni,

Melyet méltóztattak eként indorsalni.

Hogy rendeltek végre deputatusokat,

Mindkét vármegyéből ablegatusokat,

Akik megfontolnák törvényes jussokat,

És megegyeztetnék a két lakosokat.

A Felhegyet tehát Bényének ítélték,

Minden törvénytudó emberek így vélték,

Ezt a törvény szerint egymás közt beszélték,
Hogy igaz ügyük van, bölcsen megszemlélték.

A baskiak hát ettől eltiltattak,
A bényeiektől strázsák állítottak,
Kik által a marhák gyakran behajtottak,
Vagy pedig sokak megzálogosítottak.
A baskiak tehát eként megszüntenek,
Felhegyi jussokról már le is tettenek,
Nemsokára eóismét mind felzendültenek,
Másoktól mert erre ösztönöztetnek.
Nem akartak tehát engedelmeskedni,
Felhegyi jussokat végképpen engedni,
Azért is Bényére sokan fenekedni
Kezdték, s irigységekkel nevedeni.
Mert a bényeiek midőn az erdőre
Négy ökröt fogadtak Kérből legelőre,
Akkor a baskiak mentek nyakra-főre,
Behajtották mind a baskai mezőre.
Eképpen akarván megbizonyítani,
A közös erdőhöz jussokat tartani,
E sem is akartak már attól állani,
Hanem tökéletes végére hajtani.
A bényeiek is gondolván jussokkal,
Elmenvén másnap egynehány magokkal,
Ki puska, ki pedig egyéb fustélyokkal,
Elhajtják a marhát ellenállásokkal.

Így hát hazajöttek mint győzedelmesek,
Tartották magokat úgy, mint értelmesek,
Dicsekedve mondták, hogy ők már nyertesek,
Tőlük a baskiak lettél félelmesek.
Amidőn Baskóról hazajuttottak,
Egy értelemben ők mindnyájan voltak,
Azért is könnyen hát rá is álltanak,
Hogy az ökör bőrre bővecskén ittanak.
Mégfizeti Baskó, ezt vélték magokban,
Belebeszélték ezt némelyek másokba,
Azért is került az nekik igen sokba,
Ételek-italok negyven forintokba.
Mint a korbély puskás a medve bőrére,
Úgy ittak ezek is a más erszényére,
Ki-ki így vette ezt a maga eszére,
De nem figyelmeztek a dolog végére.
Mert a baskaiak másképpen tromfoltak,
Újra a bényei gulyába rófoltak,
Onnan kilenc darab marhát elspóroltak,
Mellyel sietve Baskóra loholtak.
De a bényeiek már ebbe hibáztak,
Hogy ökrökért ők új perbe nem szálltak,
Tanácsára ők az öregnek nem álltak,

Sőt közülök ilyen éretlenek voltak.
Kik Fekete Miklós úrnak ezt mondták,
Sőt, ezt nagy kevélyen gúnyolva szólották,
Nincs esze, mert öreg, ezt így állították,
A lába szárába száradt, ezt vallották.
A gondolkozása is az ily öregnek
Csak olyan, mint szokott lenni a részegnek,
Az eszek lábokkal együtt ténferegnek
Beszédjek nem fontos, csak alig rebegnek.
Ezt a jutalma lett a tanácsadásnak,
Tens Fekete úrnak mondták ezt, nem másnak,
Ilyen titulusa van csak egy kapásnak,
Vagy egy véres szájú jó magyar kondásnak.

Akik ezt mondták, sem grófok, sem bárók
Nem voltak, de mostan lettek előljárók,
Jeles tetteikért nagy érdemes várók,
De lettek a népet fogságba bezárók.
Voltak ezek ketten, a hadnagy s a bíró,
De kivált a hadnagy, okos és jó író,
Gazdaságra termett és jó magabíró,
De miattok lett sok szegény holtig síró.
Ők ugyan tartották magokat okosnak,
Minden végzéseket helyesnek, fontosnak,
De most annyi eszük volt csak, mint egy kosznak,
Akik a pusztában itt-amott futkosnak.
A tanácsadásnak ez volt az értelme,
Hogy törvénnyel lenne a Felhegy védelme,
Fekete uraknak is kész volt segedelme,
Bényének lett volna eként győzedelmes.
De a kevélységnek felgyulladt tüzétől,
Bosszúállásoknak nagy dühösségétől,
Ösztönöztetvén a virtus érdemétől,
Így eltávoztak a törvény értelmétől.
Ebbe hát Csepcsányit egyedül követték,
Rossz tanácsadását eképpen bevették,
Amint elvégeztek, meg is cselekedték,
Örökös szégyenbe magokat ejtették.
De előbb tudjuk meg, hogy ki volt Csepcsányi?
Voltak-é elei Árpád maradványi,
Azt nem tudjuk, de most hogy Túrócra soványi,
Lakó helyek, és ott jussok csak parányi.
Az Attya Csepcsányba lakik és jó nemes,
Minden tiszteletre méltó és érdemes,
Nem hallik hibája, mely volna tetemes,
Értelmes, jól tanult, vigyázó és szemes.
Csepcsányi Sámuel fiját taníttatta,
Hasznos oskolákban hazánkban járatta,
Tudományinak szép jeleit adta,
Hivatalaiban nyilván kimutatta.

A tanulásnak midőn véget vetett,
Báró Prónaynál már megesmertetett,
Ott instruktorságra mingyárt felvétellett,
Szorgalmatossága ottani dicsértetett.
Báró Prónay úr végre kommandálta,
Szirmay Ádámnak ottan referálta,
Aki szívesen ötet akceptálta.
Kulcsári tisztségbe itt insinuálta.
Ott pedig magát jelesen viselte,
Nagyobb hivatalba legottan emelte,
Hasznos plánumait igen megkedvelte,
Amelynek érdemlett jutalmát meglelte.
Mert azután tette őt udvarbírának,
Minden jószágaink fő felvigyázónak,
Azokkal lehető hív gazdálkodónak,
Parancsolt dolgozni ökörnek és lónak,
E tisztségének is szép jeleit adta,
Szorgalmatosságát híven kimutatta,
Azért a földes úr most feljebb ragadta,
Tisztartónak végre ki is kiáltatta.
Már hát ő parancsolt egész udvarában,
Szabadon diszponált minden jószágában,
Megbecsülte magát a hivatalában,
De kerített mindent maga hatalmában.
Ekként növekedvén az ő becsületi,
Menyecskék s lányok előtt tekinteti,
Magát amint lehet vélek ismerteti,
Sokszori bálozás által kedvelteti.
Végre a földes úr elbetegeskedett,
Minden barátságtól elidegenedett,
Teste a fájdalmak miatt elnehezedett,
Így tehát minden bajt nékie engedett.
A postát is végre már Csepcsányi szedte,
Már sűrűbben gördült a mord teremtetete,
A derék embert megbecstelenítette,
A bosszúságtétel ezt végre követte.

Amidőn elszakadt élete fonala
Szirmay úrnak, és a halál angyala
Mint utolsó posta, nála midőn vala,
Jézusnak ajánlván lelkét így meghala.
A titulusát már ismét változtatta,
Inspektornak magát Csepcsányi hívatta,
A nagyságos asszony ezt nékie adta,
Sok újításiért megjutalmaztatta,
A becsületnek már hágván nagy polcára,
Annak csaknem éppen felső grádusára,
Sok dolgokat csinált a maga hasznára,
A városnak pedig tetemes kárára.
Azért minden módon azon mesterkedett,

A várost rongálni rútul törekedett,
Naponként hatalma jobban nevededett,
A mocskától ritka, ki megmenekedett.
A városra terhet, szolgálatot hozott,
Sok új ususokat és törvény okozott,
Káros plénumokat készített, majmozott,
Sok érdemes embert össze huncfutozott.
Valamely jószágot hogyha megszeretett,
Addig nem nyugodott, így szert rá nem tehetett,
Minden mesterséget evégre megvetett,
Törvénytelen dolgot sokszor elkövetett.
Mindeneknek piszkált a becsületébe,
Fogát csikorgatta gyakorta mérgébe,
Sok ártatlan embert rakott a pincébe,
Kanál akart lenni ő minden szar-lébe.
A bíróság közé ő magát avatta,
A törvény úgy volt jó, ha ő helyehagyta.
Az igazságot is ő meghátráltatta,
A törvénytelen meg jóvá szolgáltatatta.
Így verte ki ő a népnek szeme fényét,
Eként vitte vízre város Erdő Bényét,
Senki sem vethette őbenne reményét,
Kevéssel közlötötte ő jótéteményét.

A öreg tanácsot ő mind lehányatta,
Az okos és tanult embert kitagadta,
A gyűlévszekeret helyekbe rakatta,
Akiket mint tetszett, úgy hajthatta.
Ekként erőt vévén a bényei népen,
Néki meghódolt, ki erővel, ki szépen.
Némelyeket úgy, mint a madarat lépen,
Mefogott és gázolt csak mint a cserépen.
De sőt, ami még több, volt tőle függésbe
A földes asszony, és mindent tett kérdésbe,
Ő volt a törvénytévő az esedezésbe.
Minden állapotára volt elintézésbe.
Eképpen ura lett ő egész Bényének,
Parancsolt mind szegény, mind gazdag népének,
Mint a parasztjának, úgy a nemesének,
Sőt fittyet hányt még a vármegye tisztjének.
Egész Bénye tehát nékie engedett,
Mindenfelé híre-neve elterjedett,
A hatalma napról napra nevededett,
A kevélység benne szintúgy öregbedett.
Csepcsányit íme már eként előadtam,
Származását s lakóhelyét beiktattam,
Magaviseletét feljebb megmutattam,
Azért még ezekből én sokat kihagytam.
Elkezdett utunkat tovább hát folytassuk,
A baski történet okait kutassuk,

Meg is érdemli ez, hogy el ne hallgassuk,
Sőt minden pontjait ennek írogassuk.
Ennek is Csepcsányi volt fő szerző oka,
Mert már kevélységgel teljes volt nyomdoka,
Követte már ötöt városunknak soka,
Kinek természetek az övéhez szoka.
A nép eként lévén őtöle függésbe,
Parancsolatjára volt nagy rémülésbe,
Különben volt részi teremtettzésbe,
És az ezt követett testi szenvedésbe.

Az árnyékától is Csepcsányinak féltek,
Nála okosabbat még csak nem is vélték,
Mint egy nagy isteni képet, úgy szemléltek.
Minden jeles virtust őbenne ítélték.
Most is ő gondolta a baski plánomot,
Az ezekről szóló fontos dekrétumot,
Mely okozta ama rút spektakulumot.
Parancsolta tehát, hogy az embereket
Mind haza hajtanák, úgy a nemeseket,
Amint az adózó és nemteleneket,
Huszonöt pálcával bíztatván seggeket.
Ehhez ragasztottak fenyegetéseket,
Felhegyi jussokból kirekesztéseket,
Ezek miatt való nagy rövidségeket,
Eképpen vették meg sokaknak szíveket.
Három szolgabíró parancsolatjával,
Hajtatták viceispán komissziójával,
Végre Csepcsányinak kiindulásával,
Rávetették a népet sok imposztúrával.
Különösen pedig ezen felhevültek,
Hogy ismét az orosz horogra kerültek,
Azért, kik még otthon összegyűltek,
És Baskóra menni erősen készültek.
Úgy, de nem volt kivel, mert már széjjel mentek,
Munkás idő lévén ekkor nem pihentek,
Gyűlést hirdettének, de ott sem jelentek,
Mert nem voltak itthon csak az apró szentek.
Most tehát bíró, hogy mitévő legyen,
Nem tudja, fut, fárad, mindenfelé mégyen,
Igyekszik ez egyszer, hogy még nagy jó tegyen
A várossal, s ezért hogy hírt, nevet vegyen.
De minthogy a bíró már ezelőtt régen,
Semmit nem tehetett a bényei égen,
Nem vihetett véghez semmit a községben,
Első nem lehetett így a vezérségen.

Mert volt itt egy fő-tiszt, okos és hatalmas,
De a városnak volt sok részben ártalmas,
Alatta az élet nem volt nyugodalmas,

Keménysege miatt kedvetlen, unalmas.
Ettől kellett hát néki is függeni,
Amint az Istenben, aként reményleni,
Őtőle kellett hát tanácsot kérdeni,
Néki lehetett csak máson segíteni.
De a baskaiak okosabban bántak
A dologgal, mert ők erre időt szántak,
Mindent jóelőre megvetettek, hánytak,
A törvény útján indulni kívántak.
Mert ők hírül adták a szolgabírónak,
Miként vagyon dolga Bényével Baskónak,
És ők azt magok közt látták lenni jónak,
Ha értelmét vennék a komissziónak.
Domonkos Sámuel tisztí járásába
Volt rendelve Baskó igazgatásába,
Azért is, mint szeles, igen hamarjába
Írt egy komissziót Baskó falujába.
A komissziónak az volt az értelme,
Nagy őrizet által esne meg védelme,
Harmadnap hagyatott arra engedelmé.
De a baskaiak nem így cselekedtek,
Szomszéd helységekből bírakat vitettek,
A marhák általok mind megbecsültettek,
Minden készültek erre megtétettek.
Ők már harmadnapig már nem várokoztak,
Hanem magok közt új ítéletet hoztak,
Evégre egymással bőven is boroztak,
Másnap egy jó tinót lefejszefokoztak.
Amelyet egymás közt ők széjjel mértének,
Melyből nagy örömmel jól be ütöttek,
Vígán voltak, bőven ittanak, ettenek,
Minden bút, bánatot ők félre tettek.

A bényeiek is hallván mind ezeket,
Majd hogy a falba nem verték a fejeket,
Szidták a baskai orosz embereket,
Hallván azoknak rút cselekedeteket.
Így ház a harc után késő okoskodtak,
A kár után már most sokan búsongattak,
Szégyenlették velek, hogy így megjátszottak,
A baskaiak újra más bajt újítottak.
Jobb lett volna tehát strázsát állítani,
Széjjel a Felhegybe, akik ha hajtani
Találnák a marhát, így ellent állani,
Készen lettek volna megszabadítani.
De ők a bor mellett jobb szerettek ülni
Rossz feltétel alatt abban részesülni.
(a kézirat itt véget ér)

